

Notes per a la cronologia del cicle de l'Art *demonstrativa*

Després del treball de Joan Santanach amb modificacions al cicle de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*,¹ voldria suggerir unes correccions menors al cicle següent, el de l'Art *demonstrativa*.

Els primers canvis vénen arran d'una obra que, amb la nostra ordenació actual, en cita una de posterior. És a dir, la

II.B.3 - *Introductoria Artis demonstrativae*, que cita II.B.6 - *Liber propositionum secundum Artem demonstrativam compilatus*,

i al mateix temps l'obra següent que cita aquesta, és a dir:

II.B.4 - *Regles introductòries a la pràctica de l'Art demonstrativa*, que cita la II.B.3 - *Introductoria Artis demonstrativae*.

A més, Josep Enric Rubio m'ha assenyalat en comentar aquest article en un correu electrònic, que II.B.4 - *Regles introductòries a la pràctica de l'Art demonstrativa* fa esment explícit de la «declinació» dels correlatius; però en uns termes idèntics a l'ús que se'n fa en la II.B.10 - *Lectura super figuras Artis demonstrativae*. Així, la cinquena Regla de la primera d'aquestes obres diu: «In omni discursu et solutione est consideranda declinatio principiorum Artis, scilicet bonificativum, bonificabile, bonificare, bonificatum; ignitivum, ignibile, ignire, ignitum, etc.»²

Per tal d'arreglar aquestes anomalies, em sembla que caldrà posar II.B.3 - *Introductoria Artis demonstrativae* després de II.B.6 - *Liber propositionum secundum Artem demonstrativam compilatus*, i desplaçar II.B.4 - *Regles introductòries a la pràctica de l'Art demonstrativa* cap a una posició just després de II.B.10 - *Lectura super figuras Artis demonstrativae*. Així intercanviariem la posició (i numeració) de la primera d'aquestes obres amb II.B.5 - *Ars inveniendi*

¹ «Notes per a la cronologia del cicle de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem*», SL 40 (2000), pp. 23-46. Voldria agrair a Joan Santanach i a Albert Soler els seus suggeriments sobre una primera versió d'aquesta proposta de canvis.

² *MOG* IV, ii, 5 (15).

particularia in universalibus, i modificariem la numeració de les cinc obres següents per tal d'acomodar la nova posició de II.B.4 – *Regles*, amb el resultat que es veurà al final d'aquest article.³

L'altra modificació ve d'un suggeriment a un article de Josep Maria Ruiz Simon de fa més de quinze anys.⁴ Allà s'indicava que dues obres, II.B.14 - *Compendium seu commentum Artis demonstrativae*, i II.B.19 - *Quaestiones per Artem demonstrativam seu inventivam solubiles*, s'haurien de considerar obres de transició entre les etapes quaternàries i ternàries. Abreviant molt, les raons que dona són un distanciament del paper primordial que els elements i la Figura elemental havien tingut fins aleshores en les obres del cicle de l'*Art demonstrativa*. Com diu l'autor: «Si al *Liber de Chaos* ... el caos era el producte de l'agregació i mescla de les essències dels elements simples, en el *Compendium* cada element és el producte de l'agregació i mescla de les semblances divines»⁵ al mateix temps que es produeix «la desaparició de tota referència a la funció significant de la figura elemental (referència que es trobava present en totes les obres anteriors al *Compendium* que tractaven l'art d'una manera global)», i la transferència d'aquest paper significatiu a la Figura A, «a partir de la qual cal llegir les significacions de les criatures.» Això condemna l'anterior i tan primordial exemplarisme elemental a un paper molt secundari en comparació amb el de les semblances de les dignitats divines. Les formulacions que les *Quaestiones* avancen, com indica Ruiz Simon, van en una direcció que apunta de vegades encara més a prop de les de l'etapa ternària. Aquí arriba, de manera significativa, a no citar les Figures A i T, i a agrupar els seus components sota la denominació comuna de «principia ipsius Artis, quae sunt bonitas, magnitudo, etc. differentia, concordantia, etc.»⁶ formulació molt més acostada a la de l'etapa ternària.

Per tant hem recol·locat el *Compendium* com a penúltima obra del cicle, i al mateix temps, hem aprofitat l'avinentesa per eliminar el II.B.12 – *Cent noms de Déu*, que ja havia passat al núm. III.9.bis per les raons exposades per Robert Hughes al darrer *Studia Lulliana*.⁷

³ Al mateix temps canviant la datació (hipotètica) de tres d'aquestes obres desplaçades.

⁴ Josep M. Ruiz Simon, «De la naturalesa com a mescla a l'art de mesclar (sobre la fonamentació cosmològica de les arts lul·lianes)», *Randa* 19 (1986), pp. 69-99. L'apartat que ens ha interessat és a les pp. 85-88 i s'intitula precisament «Dues obres de transició».

⁵ Formulació, tan radicalment diferent de la del *Liber chaos*, que permetrà, amb algunes ulteriors modificacions, fonamentar l'Arbre elemental i, per tant, tot l'edifici de l'*Arbre de ciència*.

⁶ El text de *MOG* IV, iii, 1 (17) de «principia ipsius Artis, quae sunt Bonitas, Magnitudo, Aeternitas, Potestas, Sapientia, Voluntas, Virtus, Veritas, Gloria. etc.; Differentia, Concordantia, Contrarietas; Principium, Medium, Finis; Majoritas, Aequalitas, Minoritas.» sembla una «correcció» de Salzinger. El nostre text ve de París, BN, lat. 16118 (XIV inici) i Munic, SB, Clm. 10500 (XV 1ª m.).

⁷ A *SL* 41 (2001), 111-115.

Una altra modificació ve suggerida per un article recent de Josep Perarnau, arran del seu descobriment d'un manuscrit antic de II.B.17 – *Epistolae tres*.⁸ Segons explica, en aquest manuscrit, les tres cartes segueixen «sense solució de continuïtat» la primera obra continguda al manuscrit, que és el II.B.15 – *Disputatio fidelis et infidelis*. Això i altres semblances fan probable que tenen una posició similar a altres peticions que segueixen a obres del Beat com a menes d'apèndixs. Per tant, els hem donat una numeració que segueix la de la *Disputatio*.

Així hem modificat la numeració de les set darreres obres del cicle, per tal de fer-la correspondre al nou ordre.

Finalment, hem fet petits canvis de datació d'aquestes darreres sis obres, canvis basats en un article d'Albert Soler sobre aquest període de la producció lul·liana.⁹

A continuació donam la llista de totes les obres del cicle de l'*Ars demonstrativa*, amb la nova numeració i data. Quan la numeració ha estat modificada, indicam la vella entre claudàtors al final de l'entrada.

Cicle de l'Art demonstrativa

- II.B.1 - *Art demonstrativa*, ca. 1283
- II.B.2 - *Liber de quattuordecim articulis Catholicae Fidei Romanae Ecclesiae sacrosanctae*, 1283-5 (?)
- II.B.3 - *Ars inveniendi particularia in universalibus*, 1283-5 (?) [II.B.5]
- II.B.4 - *Liber propositionum secundum Artem demonstrativam compilatus*, 1283-7 (?) [II.B.6]
- II.B.5 - *Introductoria Artis demonstrativae*, 1283-7 (?) [II.B.3]
- II.B.6 - *Liber de quaestionibus per quem modus Artis demonstrativae patefit*, 1283-7 (?) [II.B.7]
- II.B.7 - *Ars juris*, 1285-7 (?) [II.B.8]
- II.B.8 - *Ars compendiosa medicinae*, 1285-7 (?) [II.B.9]
- II.B.9 - *Lectura super figuras Artis demonstrativae*, 1285-7 (?) [II.B.10]
- II.B.9a – *Liber chaos* [II.B.10a]
- II.B.10 - *Regles introductòries a la pràctica de l'Art demonstrativa*, 1285-7 (?) [II.B.4]

⁸ Josep Perarnau i Espelt, «La còpia manuscrita medieval de les tres lletres de Ramon Llull demanant al rei, a un prelat de França i a l'Estudi de París l'establiment d'escoles de llengües (Clarmont-Ferrand, BMI, ms. 96)», *ATCA* 21 (2002), pp. 123-218.

⁹ Albert Soler i Llopart, «El *Liber super Psalmum Quicumque* de Ramon Llull i l'opció pels tàrtars», *SL* 32 (1992), pp. 3-19.

- II.B.11 - *Liber exponens figuram elementalem Artis demonstrativae*, 1285-7 (?)
 II.B.12 - *Liber super psalmum Quicumque vult*, 1287-9 [II.B.13]
 II.B.13 - *Disputatio fidelis et infidelis*, 1287-9 [II.B.15]
 II.B.13a – *De sacramentis Ecclesiae* [II.B.15a]
 II.B.13b – *De praedestinatione et libero arbitrio* [II.B.15b]
 II.B.14 - *Epistolae tres (ad Universitatem parisiensem, ad regem Franciae, ad quendam amicum)*, 1287-9 [II.B.17]
 II.B.15 - *Llibre de meravelles*, 1287-9 [II.B.16]
 II.B.15a - *Llibre de les bèsties* [II.B.16a]
 II.B.16 - *Epistola dedicatoria ad ducem Venetorum*, 1289 [II.B.18]

Obres de transició

- II.B.17 - *Compendium seu commentum Artis demonstrativae*, 1289 [II.B.14]
 II.B.18 – *Quaestiones per Artem demonstrativam seu inventivam solubiles*, 1289 [II.B.19]

APÈNDIX SOBRE LA QUAESTIO DE CONGRUO

Aquesta és una obra que sempre m'havia semblat sospitosa, i ara en un altre article de la mateixa revista, Josep Perarnau aporta raons que trobo convincts per dubtar de la seva autenticitat.¹⁰ Bàsicament són dos els seus arguments: el primer és la manera de referir-se a Llull en tercera persona, mentre que l'autor s'expressa en la primera persona del plural: «Respondit Raymundus secundum artem suam... De qua demonstratione nihil dicere intendimus», etc. El segon és la idea que l'Art no ofereix una «potissima demonstratio», com per exemple «omne totum est maius sua parte», sinó tan sols una de «congrua», partint d'una acceptació dels articles de la fe. Llull mai no contrasta així un axioma euclidià amb una prova seva, dient que la segona no té la mateixa força demostrativa. Com afirma Perarnau, és «una forma de salvar la “demonstratio necessaria” o les “rationes necessariae” lul·lianes, segant sota els peus dels antilul·listes la base per a l'objecció segons la qual les raons necessàries aplicades a la demostració de la fe són incompatibles amb el mèrit de la fe.» Hi ha, ben segur, la possibilitat que fos una simple estratègia conjuntural per tal de desarmar els seus adversaris,¹¹ però el primer raonament de com s'expressa l'autoria de l'o-

¹⁰ «La *Quaestio de congruo*, és de Ramon Llull?», *ATCA* 21 (2002), pp. 651-8.

¹¹ Aquesta possibilitat la va suggerir Ruiz Simón al seu *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència* (Barcelona: Quaderns Crema, 1999), pp. 41-42. Però al mateix temps va dir que trobava que «El *De congruo* és una obra estranya dins de l'opus lul·lià.»

bra em sembla que anul·la aquesta possibilitat. A més, una consulta del CD-ROM de Cetedoc sobre els toms del *Corpus christianorum*, amb l'obra de Llull editada abans de 1996, ni el mot «congruo» ni cap dels seus derivats no s'hi troben com a qualificatius de les demostracions de l'Art.¹² Finalment, cal afegir que l'obra no apareix en cap catàleg de les obres lul·lianes fins al d'Arias de Loyola de 1594.¹³ Com explica Perarnau al final de l'article, un anotador modern del ms. de Munic, Clm. 10500 va apuntar que aquesta obra «Non est Lulli, sed discipuli». D'acord amb aquest judici, recol·locarem aquesta obra entre les apòcrifes, amb el número de

FD I.16 - *Quaestio de congruo* [III.35].

Anthony Bonner

ABSTRACT

A suggested reordering of the works of the second cycle of the Quaternary Phase of Llull's production (those numbered II.B in our catalogue). At the same time a later work, the *Quaestio de congruo*, is rejected as spurious.

¹² De les 88 instàncies del mot, 78 es refereixen a una sola obra, l'*Ars brevis de inventione juris* (editada a ROL XII), on Llull dona la «congruitas» com a fonament del «jus positivum». De les 10 instàncies remanents, 3 es refereixen al apòcrif *Liber de universalibus* (també editada a ROL XII), i les altres set funcionen més o menys com a sinònims un poc *ad hoc* de «convenient» o «concordant», i no tenen res a veure amb les «raons necessàries». Al *Glossari* del P. Colom hi ha només 3 instàncies del mot o dels seus derivats, que no aporten res de nou sobre el que acabam de dir.

¹³ En canvi, sí en quatre manuscrits dels ss. XIV-XV (Palma, Bibl. Públ., 1042 i 1040; Munic, Clm. 10497 i 10500), així que sembla ben bé que podria ser l'obra d'un seguidor que volia defensar el mestre contra les envestides eimeriquianes.